

Är *Helix nemoralis* MÜLL. relik i Sverige?

Av

C. KURCK.

Meddelat den 14 januari 1931 av E. STENSIÖ och H. MUNTHE.

Beträffande förekomsten av *Helix nemoralis* i vårt land uppgiver WESTERLUND (1897, sid. 56, 57), att denna snäcka är där funnen levande, förutom i Skåne, varest arten såges vara tämligen allmän, endast på spridda ställen, såsom vid Karlskrona och Kalmar, omkring Visby, vid Göteborg, på Kinnekulle och Billingen, i Södermanland vid Hjälmarén, i Stockholmstrakten samt vid Oviken i Jämtland. Dessutom är den enligt STRÖMMAN (sid. 95) funnen vid badorten Gottskär i Halland.

HÄGG (sid. 229—232), som anträffat *Helix nemoralis* vid Oviken, anser sig på grund därav, att detta ställe dels befinner sig långt ovan Stockholm, den nordligaste dittills kända fyndorten, dels är beläget i en öde trakt, ej kunna förklara förekomsten av denna snäcka i Jämtland annorlunda, än att arten där är relik från en tid, då ett varmare klimat var rådande. Såsom ytterligare stöd härför framhåller han, att arten är anträffad fossil på fyra ställen i Skåne, nämligen Mossby, Ystads hamn, Benestad och Mellby. Skulle *Helix nemoralis* verkligen förekomma såsom relik i Jämtland, har den på grund av klimatförhållandena tydligen ej kunnat inkomma till vårt land före den tid, då Skåne var landfast med Själland, och ej heller låter det gärna tänka sig, att den efter nämnda tid på naturlig väg kunnat invandra. Om åter arten till äventyrs hade inkommit redan under det att nämnda landförbindelse förefanns, skulle säkerligen, såsom HÄGG ingalunda förbisett, snäckan ha anträffats fossil annorstädes inom dess

nuvarande utbredningsområde än i Skåne. Framför allt kunde man ha väntat sig, att något dylikt fynd skulle föreligga från de avlagringar av bleke och kalktuff, vilka beskrivits från talrika ställen i Jämtland, men så är emellertid icke förhållandet. Då därtill kommer, att, med undantag av Oviken, nämnda norr om Skåne belägna ställen, å vilka arten förekommer levande, samtliga befinna sig i närheten av städer och andra tätt bebyggda orter, slott och herrgårdar, där de företrädesvis äro förlagda till parker, trädgårdar och kyrkogårdar, synes det därför mera sannolikt, att snäckan dit spritts av människan, och i dylikt fall väl snarast genom från sydligare trakter införda trädgårdsalster.

Vad åter beträffar den fossila förekomsten av *Helix nemoralis* i Skåne, bör därvid ej fästas alltför stor vikt. Dels äro nämligen av de därifrån anförda fyndorterna endast Mossby och Ystads hamn fullt säkra i fråga om artens identitet, dels föreskriver sig det å förstnämnda ställe gjorda fyndet från ett lager, vilket torde vara avsatt i så sen tid, att det kan ifrågasättas, huruvida icke artens spridning även till detta ställe förmedlats av människan. Även fyndet i Ystads hamn skulle förmedlats av människan. Fyndet i Ystads hamn skulle däremot ej kunna förklaras på samma sätt.

antagligen samma förklaringsgrund som ovan generellt angivits till artens förekomst i Sverige. Enligt ØKLAND (sid. 38) är nämligen denna snäcka funnen levande i södra Norge på åtskilliga ställen utmed kusten, av vilka Bergen är det nordligaste, men överallt under sådana förhållanden, att den måste anses vara dit införd i historisk tid. — I Finland har man sig endast bekant en fyndort för arten, nämligen Hälsingfors, dit den, såsom LUTHER (sid. 71) håller för sannolikt, inkommit med trädgårdsalster. — I Danmark, varifrån *Helix nemoralis* säkerligen inkommit till Skåne, träffas däremot arten enligt STEENBERG (sid. 116) levande här och var och är allmän överallt utom på Bornholm, där den endast iakttagits i trädgårdar i Rønne. Enligt samme författare är arten funnen fossil såväl i kalktuff som i kökkenmöddingar och i en submarin torvmosse i Köpenhamns frihamn. Sålunda anför ELBERLING (sid. 29) från fyra ställen på Själland i kalktuff gjorda fynd av arten, vilka vart och ett utgjorts av ett enda exemplar, vars bestämning han dock blott i tvenne fall anser vara fullt säker. Rörande fyndomständigheterna för de båda sistnämnda exemplaren, vilka föreskriva sig från Nörlund och Neder Knaberup, är emellertid föga känt, och man kan därför ej sluta sig till tiden, då därvarande tuffavlagringar bildats. Från dessa anföras nämligen ej andra fossil än ett fåtal snäckor, vilka ensamt för sig lämna föga upplysning i detta

avseende. Därtill kommer, att å nämnda båda fyndorter de olika lagren ej beskrivits var för sig med hänsyn till i dem anträffade snäckor, vilka därför äro hopförda å fossillistorna. Av de tvenne fynd av *Helix nemoralis*, vilka JOHANSEN omnämner från kökkenmöddinger, är det ena, som utgjordes av ett enda exemplar, från Meilgaard kökkenmödding, men huruvida detta är av samma ålder som denna, synes honom (1904, sid. 109) vara underkastat tvivel. Vad åter beträffar de exemplar, vilka föreligga från Gjessinggaard kökkenmödding, där de anträffats i dennas övre del, antager han (1917, sid. 78) däremot, att de varit samtidiga med det dem omgivande lagret, vilket anses vara från *Litorinatiden*. Slutligen har samme författare (1914, sid. 97, 98) påvisat förekomsten av ett exemplar av *Helix nemoralis* i sötvattenskalk (bleke?) i den i Köpenhamns frihamn befintliga, av honom beskrivna submarina torvmossen, som han antager vara bildad mot slutet av *Ancylustiden*. Dessa tvenne fynd, från Gjessinggaard kökkenmödding och Köpenhamns frihamn, skulle sålunda vara de enda autentiska iakttagelser rörande denna arts förekomst i Danmark under förhistorisk tid.

I Mossby i Ljunits-Nöbbelevs s:n har NILSSON (sid. 127, 128) anträffat *Helix nemoralis* jämte åtskilliga andra landsnäckor i en omkr. 17 cm mäktig, av »pulverformig kalktuff bestående märgelbädd». Denna, som var betäckt av ett vid pass 35 cm mäktigt lager av torvjord, i vars botten funnos några få sötvattensmollusker, såsom *Planorbis marginatus*, *P. contortus*, *Limnaea minuta*, *Valvata cristata* och *Cyclas cornea*, vilade på en 20 cm mäktig bädd av »svart jord», som inneslöt lämningar av vattenväxter och »stockar av ruttet trä»; dessutom Cyclader och sötvattenssnäckor. Bottenlagret, som utgjordes av kalktuff, blandad med jord, och hade en mäktighet av 60 cm., innehöll däremot inga fossil. De i förstnämnda kalktuff funna landsnäckorna voro följande: *Helix nemoralis*, *H. hortensis*, *H. fruticum*, *H. pulchella*, *H. rotundata*, *H. nitida*, *Bulimus lubricus*, *Clausilia bidens*, *C. plicatula*, *Pupa vertigo*, *P. pygmaea*, *Auricula minima* och *Succinea amphibia*. Av dessa arters förekomst i kalktuffen kan man sluta sig till, icke allenast att denna tidigast bildats under *Litorinatiden*, utan möjligen också att dess avsättning skulle kunna ha ägt rum så sent som i subboreal tid. I dylikt fall vore den försumping, som föranlett det ovanliggande torvlagrets bildning, väl snarast att förläggas till subatlantisk tid. För övrigt torde ej möta något hinder för att båda dessa lager skulle kunna förskrivas från ännu senare tid. På grund av den överensstämmelse, som den i tufflagret uppträdande molluskfaunan

visar med den, som är karakteristisk för en och annan skogs-dunge, park eller trädgård i den närmaste trakten, kunde man nämligen ha anledning förmoda, att kalktuffen här bildats genom kalkvandling av skogsmylla, härrörande från efter skogens borthuggande kvarblivna busksnår. Enligt vad gamla urkunder angiva, funnos nämligen dylika ännu långt in på sista tiden å byns ägor. Platsen, varå NILSSON upptagit den av honom beskrivna profilen, angives ej närmare än att den var belägen söder om byn Mossby, där ifrågavarande bildning träffas inom ett jämförelsevis ganska betydligt område. Nämnda plats har, trots av mig (1922, sid. 46—51) under tvenne besök i Mossby gjorda efterforskningar, ej stått att återfinna. Av de profiler, vilka vid samma tillfällen upptogos genom bildningens lager, framgick emellertid, att lagerföljden överallt i huvudsak överensstämde med den av NILSSON angivna, men lagrens mäktighet var ganska avvikañde från den av honom befunna. Därtill visade molluskfaunan ganska stor olikhet. Sålunda lyckades det mig ej att någonstades i kalktuffen finna ett enda exemplar av vare sig *Helix nemoralis* eller flera andra av de anförda snäckorna. Orsaken till att dessa arter ej påträffats behöver dock endast vara, att de lokala förhållandena för dem ej varit lika gynnsamma överallt inom området i fråga som å den plats, där NILSSON gjort fynden. Vad särskilt beträffar förekomsten av *Helix nemoralis* därstädes, är väl ganska antagligt, att denna snäcka ursprungligen från någon trädgård i byn spritt sig i omgivningarna.

Helix nemoralis är vidare, såsom antytts, anförd från Ystads hamn av BRUZELIUS (1871), men dennes beskrivning av de oklara fyndomständigheterna där är så osäker, att det ej låter sig göra att därav draga några säkra slutsatser rörande vare sig de submarina lagrens ålder eller tiden, då de anträffade exemplaren av *H. nemoralis* levat.

Vid Benestad förekommer *Helix nemoralis* levande över. allt inom det av kalktuffen upptagna området, och skal av denna snäcka äro ganska vanliga i det sedan århundraden tillbaka anhopade avrymningsgruset. Detta utgöres dels av lämningarna av bildningens yngsta lager och de av mylljord bestående ytlagren, vilka tid efter annan undanskaffats för åtkommande av den fasta kalktuffen, dels av vid dennas utbrytning kvarblivet grövre och finare tuffgrus. De yngsta lagren torde att döma av förhållandena å lokal IX, det enda ställe, där de av mig påträffats orubbade, ej ha bildats av fast sammanhängande tuff utan av tuffgrus och bleke. Vid upptagandet av profilen å lok. V (KURCK, 1901, sid. 55) blottades överst ett av fint tuffgrus och bleke bestående, tydligt skiktat lager,

som på grund av denna sin beskaffenhet ingav mig den förmodan, att här föreläge ett parti av de yngsta nedrasade lagren. Häri bestyrktes jag av den överensstämmelse, som nämnda lager med hänsyn till åtskilliga däri inneslutna snäckor visade med de övre lösare partierna av närmast underliggande lager 5 E. Bland de i lagret i fråga anträffade snäckorna var särskilt *Helix nemoralis* företrädd av talrika exemplar, och jag kunde därför ej antaga annat, än att denna art där liksom i lager 5 E var fossil. Såsom jag redan på annat ställe (1922, sid. 17) på grund av anförda skäl framhåller, syntes det mig dock sedermera *mera ovisst*, huruvida så verkligen var förhållandet. Vid avlägsnandet av meranämnda lösa material, som förmodats förskriva sig från de yngsta lagren, hade det nämligen visat sig, att detta med all säkerhet utgjordes av avrymningsgrus, och det kunde till och med ifrågasättas, huruvida icke de övre lösare partierna av lager 5 E även vore att hänföra till dylikt. Den fossila förekomsten av *Helix nemoralis* därstädes syntes redan av denna orsak tvivelaktig, vilket tydligen även framgick därav, att arten ej anträffats vare sig i motsvarande lager i profilen från 1922 eller i de yngsta lagren å lokal IX. För övrigt skulle det säkerligen ha varit ganska svårt att bland de i avrymningsgruset förekommande lösa skalen av *Helix nemoralis* skilja dem, som tilläventyrs varit inneslutna i tuffgrus eller bleke, från dem, som medföljt från ytlagren.

Vad slutligen beträffar den i min uppsats »Studier över några skånska kalktuffer» (1904) lämnade uppgiften, att *Helix nemoralis* anträffats fossil i *Mellby* å ägora till såväl prästgården som N:r 23 i därvarande kalktuff- och blekeavlagringar, är den oriktig och i första hand att tillskriva missuppfattning av ett meddelande av WESTERLUND. Härmed förhåller sig sålunda. Bland de å nämnda ställen insamlade snäckor, vilka jag sände till honom för kontrollering av bestämningarnas riktighet, befunno sig även åtskilliga exemplar av *Helix hortensis*, vilka på grund av sin storlek syntes mig påminna om *Helix nemoralis* och därför på de dem vidfogade etiketterna helt lösligt voro betecknade med *Helix nemoralis*?. Med samlingen medföljde såsom jämförelsematerial åtskilliga exemplar av denna art från avrymningsgruset vid Benestad. Vid återkomsten voro snäckorna åtföljda av en skrivelse av d. 14 nov. 1904 från WESTERLUND, vari han förklarade, att de samtliga, på en *Pupa*art när, voro riktigt bestämda. Då jag ej kunde tänka mig annat, än att detta även gällde *Helix*exemplaren i fråga, tvekade jag ej att införa dessa å fossillistorna såsom tillhörande *Helix nemoralis*. Sedermera syntes det mig dock

vara underkastat tvivel, huruvida denna art, som ej anträffats varken fossil annorstädes i samma trakt, ej heller levande vare sig där eller på nämnda båda ställen i Mellby, det oaktat vore för handen. Detta i all synnerhet som det på grund av flera skäl även skulle kunna ifrågasättas, huruvida WESTERLUND verkligen uppmärksammat meranämnda *Helix* exemplar. För att erhålla visshet om artens förekomst måste följaktligen företagas en ny granskning av materialet. Då det av denna framgick, att dessa exemplar faktiskt tillhörde *Helix hortensis*, blev det mig nödvändigt att i korrekturet företaga åtskilliga därav föranledda rättelser. Uppgifterna om fynden av *Helix nemoralis* vid Mellby uteslötos också ur den allmänna översikten av molluskernas förekomst, men kommo beklagligen genom ett förbiseende att stå kvar i fossillistorna å sid. 298, 302 och 306. På sidan 298 omtalas till och med en varietet av *H. nemoralis* med uppgift om dimensioner och bandning. Detta åsyftar emellertid verkligen ett exemplar av denna art, men ingalunda något från Mellby, utan från Benestad; det var nämligen ett av dem, som varit medsända till WESTERLUND såsom jämförelsematerial och sedan på ett oförklarligt sätt kommit in bland snäckorna från profil A vid Mellby. Tyvärr uppmärksammade jag denna försummelse först sedan uppsatsen var färdigtryckt och de flesta separaten utdelade. Att denna rättelse sker först nu, så långt efter den ursprungliga publikationen, har sin orsak däri, att min avsikt var, att den i ett tillägg till denna skulle lämnats i samband med en tillämnad beskrivning av några andra avlagringar av kalktuff och bleke i samma trakt. Undersökningarna av dessa ha emellertid av flera skäl icke blivit avslutade, men ändock har jag nu velat rätta denna oriktiga uppgift, som insmugit sig i uppsatsen i fråga.

Av vad ovan anförts, framgår sålunda, att något bestämt svar ej kunnat lämnas på den framställda frågan, huruvida *Helix nemoralis*, i enlighet med vad HÄGG antager, är reliket i Sverige, om också intet av de angivna fossila fynden av arten från Skåne ger direkt stöd för nämnda antagande.

Litteraturförteckning.

- Bruzelius, N. G., Fynden i Ystads hamn år 1868—1869. Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrivning 1871.
— Elberling, C., Undersögelser over nogle danske Kalktuffdan-

nelser. Kjöbenhavn 1870. — **Hägg, R.**, Über relikte und fossile Binnenmollusken in Schweden als Beweise für wärmeres Klima während der Quartärzeit. Bull. of the Geol. Instit. of Upsala, Vol. VIII. Uppsala 1908. — **Johansen, A. C.**, Om den fossile kvartaere Molluskfauna i Danmark og dens Relationer til Forandringer i Klimaet. Land- och Ferskvandsmolluskfaunaen. Köbenhavn 1904. — —, Bidrag til Randers Fjords Naturhistorie i Fortiden. Randers Fjords Naturhistorie. Kap. 1, A., D. og E. Köbenhavn 1917. — **Kurck, C.**, Kalktuffen vid Benestad. Bih. K. S. Vet. Handl., Bd 26, Afd. 2. Stockholm 1901. — —, Studier över några skånska kalktuffer. K. V. A:s Arkiv för Kemi, Mineral. och Geol., Bd 1. Stockholm 1904. — —, Faunan och floran i några sydsvenska, hittills obeskrivna kalktuffer. K. V. A:s Arkiv för Kemi, Mineral. och Geol., Bd 8. Stockholm 1922. — —, Kalktuffen vid Benestad en ny profil. Skånes Naturskyddsförenings årsskrift 1922. Lund 1922. — **Luther, A.**, Bidrag till kännedomen om Land- och Sötvattengastropodernas utbredning i Finland. Acta Soc. pro Fauna et Flora fennica, Vol. XX. Helsingfors 1901. — **Nilsson, S.**, Iakttagelser öfver en mergelbädd i Södra Skåne. Förh. Skand. Naturf. Möte i Göteborg 1839. Göteborg 1840. — **Steenberg, C. M.**, Blöddyr 1, Landsnegle. Danmarks Fauna 10. Köbenhavn 1911. — **Strömman, P. H.**, *Helix nemoralis* Müll. funnen i Halland. Fauna och flora, Vol. 11 (1916). Uppsala 1916. — **Westerlund, C. A.**, Synopsis molluscorum extramarinorum Scandinaviae. Acta Soc. pro Fauna et Flora fennica, Vol. XIII, N:o 7. Helsingfors 1897. — **Økland, F.**, Die Verbreitung der Landgastropoden Norwegens. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 1925. Oslo 1926.

Tryckt den 15 april 1931.